

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра теорії та історії світової літератури

КУРСОВА РОБОТА
з історії української літератури

на тему: «Урбаністичний екфразис у романі Люко Дашвар «РАЙ.центр»»

студентки 3 курсу
групи СЛукр 03-20
педагогічного факультету романо-
германської та української філології,
спеціальності 014 Середня освіта,
спеціалізації 014.01 Українська мова і
література, освітньої програми
Українська мова і література, англійська
мова, зарубіжна література
Бобрик Юлії Олексіївни

Допущена до захисту
«__» _____ року

Науковий керівник
Професор Мейзерська Т. В.

Завідувач кафедри

(підпис) (ПІБ)

Національна шкала
Кількість балів: _____ Оцінка: ЄКТС ____

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЕКФРАЗИС ЯК ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧЕ ПОНЯТТЯ.....	5
1.1. Поняття екфразису в історико-теоретичному аспекті.....	5
1.2. Особливості функціонування екфразису в літературному тексті.....	8
РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА УРБАНІСТИЧНОГО ЕКФРАЗИСУ У РОМАНІ ЛЮКО ДАШВАР «РАЙ.ЦЕНТР».....	12
2.1. Типологія урбаністичного екфразису в романі ЛюкоДашвар «РАЙ.центр».....	12
2.2. Особливості візуалізації Києва.....	16
2.3. Екфрастична поетика персонажів твору.....	19
ВИСНОВКИ.....	22
RESUME.....	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	26

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає в тому, що явище екфразису стає все більш популярним у літературі. Теоретичний і історико-літературний аспект екфразису викликають сьогодні неабияке зацікавлення. Це поняття використовується не лише в поезії, а все більше й більше у різних жанрах. Розширився спектр екфрастичних об'єктів, відповідно почали писати інші види літературних творів, а не лише вірші про живопис, чи скульптуру. В наш час змінилося традиційне уявлення про відтворення візуального тексту до його словесного представлення. Одними із засновників теорії екфразису є Дж. Хеффернен, В.Т. Мітчелл, М. Крігер, Л. Геллер. Сучасні українські науковці, такі як Т. В. Бовсунівська, Є.В. Фесенко, Я. В. Юхимук досліджували явище екфразису, його особливості та функції.

Варто зазначити, що в українському літературознавстві явище екфразису досліджене недостатньо, тому потребує більшого ступеня розробленості. Крім того, розгляду потребує поняття «урбаністичний екфразис».

Мета курсової роботи – дослідити явище урбаністичного екфразису в романі сучасної української письменниці Люко Дашвар «РАЙ.центр».

Досягнення мети передбачає розв'язання низки **завдань**:

- з'ясувати історико-теоретичний аспект явища екфразису;
- ознайомитися із особливостями функціонування екфразису в літературному тексті;
- виділити типологію урбаністичного екфразису у творі «РАЙ.центр»;
- проаналізувати у тексті прояви екфрастичної поетики персонажів;
- означити художню візуалізацію Києва.

Об'єктом дослідження є твір Люко Дашвар «РАЙ.центр».

Предмет – урбаністичний екфразис у романі.

Методологічні засади роботи. У роботі застосовано комплексний підхід до аналізу тексту. Крім того використано: культурно-історичний, наратологічний аналіз, структурно-семіотичний аналіз, інтертекстуальний підходи.

Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаної літератури (25 позицій). Загальний обсяг становить 28 сторінок із них 25 основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ЕКФРАЗИС ЯК ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧЕ ПОНЯТТЯ

1.1 Поняття екфразису в історико-теоретичному аспекті.

Явище екфразису стає все більш популярним у сучасному літературознавстві. Якщо раніше його використовували у поезиці, то зараз це стосується всіх літературних жанрів. Спершу варто визначити, що значить цей термін. Екфразис (від грец. *ekphrasis*: докладний опис) – інтерсеміотичне розкриття засобами літератури ідейно-естетичного змісту творів малярства, скульптури, архітектури, музики та інших мистецтв [10].

З погляду історії екфразис змінював своє значення від античності до сучасності. Це явище є проміжним між образотворчим мистецтвом та літературою. Екфразис створює тісний зв'язок між цими двома дисциплінами. Наприклад, у літературі тлумачать і описують вигаданий, чи реальний твір мистецтва. Поняття екфразису було ідентифіковане ще у староданіх греків. Один із найперших зразків було знайдено у творчості Гомера. Яскравим прикладом екфразису в «Іліаді» є щит Ахілла. Він стає символом всього Гомерівського світоустрою. На ньому було зображено чимало елементів – різні міфічні персонажі, краєвиди, природа, сцени із життя греків тощо.

Крім Гомера, яскравий приклад античного екфразису спостерігається у Філострата, який описав 64 малюнки у неаполітанській віллі. Стосовно середніх віків, то явище екфразису використовували менше. Натомість у Ренесансі і Бароко воно проявляється частіше. Наприклад, творчість Лопе де Веги, який у своїх п'єсах зображав італійське мистецтво та алюзії. Також Мігель де Сервантес використовував екфразис, описуючи картини, фрески і т. д.. У ХІХ столітті це явище спостерігається у текстах Б. Гальдоса, Г. Ібсена, Т. Готье. Наприклад, «Дама з моря» Ібсена розпочинається з опису русалки, яка помирає, а потім вже згадується про скульптуру, яка зображує жінку. Цікаво, що пізніше, Е. Мунк намалював картину, схожу на ту, яку описав письменник [8; 16]. У ХХ ст. теорія екфразису почала проявлятися як незвичайна методика дослідження взаємодії літератури з іншими видами мистецтва. Ще відтоді застосовувалися наскрізні знаки та символи, щоб

утворити метамову культури. З погляду на сучасну художню літературу, екфразис проявляється у ній як засіб вираження візуальної образності, передає опис словесно. За допомогою нього образотворче переходить у текст. Проте не лише слова набувають зображальності, а й зображення мають своєрідну оповідальність.

Т. Мітчел, Дж. Хеффернен, П. Вагнер описують екфразис як словесне вираження візуальної образності. Тобто, це вираження візуального передається не виключно творами мистецтва, а й іншими засобами та артефактами. Наприклад, зроблені людьми реклама, фотографії, картки. К. Гросс стверджував, що екфразис ґрунтується на здатності мовних знаків створювати образи в уяві читача, але водночас виходити за межі образотворчого представлення [12-13; 20].

Що ж посилює раптовий інтерес до екфразису? Однією з причин є когнітологія, а точніше, те, що у когнітивному підході з'являються мотиваційні прийоми візуалізації. Вони мають градацію, залежно від того, чи є актуальним словесне зображення. Натомість в інтермедіальності ми спостерігаємо те, що вона є більш описовою. Завдяки візуалізації та законам людського мислення екфразис у тексті дає змогу втілити точніший аналіз. У теорії екфразису є певна когнітивна зміна інтермедіальності й конкретизації.

Наука з кожним днем рухається вперед, тому їй потрібні зміни та нові теорії. Теорія екфрастичного перекладу зумовлює спільну діяльність літератури та образотворчого мистецтва. Цю теорію в Україні частіше вважають логічним продовженням інтермедіальності. Проте західна література вирізняє деякі неспівпадання. Також вона вважає, що екфразис є частиною античного художнього мислення. Не зважаючи на нові форми осмислення мистецтв, у будь-який момент можуть повернутися традиційні, які випробувані часом [19; 21].

Т. В. Бовсунівська у своїх працях порівнює поняття екфразису із інтермедіальністю. За літературною традицією, для описів, часто віршів, використовували екфразис, а інтермедіальність діалогічно пов'язана з ним. За

допомогою екфразису ми можемо вивчати текст, порівнюючи з іншими видами мистецтва. Він є одним із кількох вузлів інтермедіальних процесів, свіввідносний із такими явищами, як переклад і опис. Інтермедіальність породжує нові проблеми для сучасних прийомів, які вирішують проблеми накладання та зв'язків різних мистецтв. Натомість екфразис дає читачеві нову змогу представити та осмислити порогові художні явища. Сучасна література часто використовує екфразис, тому що його можна застосовувати до всіх текстів. Та варто зауважити, що це потребує низки узгоджень, зокрема, зображальних та хронологічних. Це явище можна розглядати не тільки як відтворення різних видів мистецтва, а й навпаки [1-3; 8].

Також екфразис із інтермедіальністю порівнює дослідниця Є. Фесенко. Вона вважає, що екфразис є особливим проявом інтермедіальності, який перш за все зображує взаємодію візуального мистецтва з літературою. Крім того, це поняття є частиною стилю, що обумовлюється частим використанням кольоропису, за допомогою спеціальної лексики. Екфразис має важливе значення у побудові сюжету творів. За допомогою цього переривається лінійне розгортання подій, тому що часто з'являються різноманітні описи та особливості предметів мистецтва. Екфразис є джерелом філософії та естетики творення літературного тексту. За допомогою нього ми можемо глибше зрозуміти задумку автора та його філософію зображення певних об'єктів. Варто зауважити, що екфразис має функцію зупинки під час оповіді і на це можуть впливати різні причини. Інколи автор прагне досягти більшого розмаїття, чергуючи динаміку зі статикою. Також одним із завдань є розширення діапазону твору, щоб переключити увагу читача на інші сфери життя і культури [2].

1.2 Особливості функціонування екфразису в літературному тексті

Екфразис у літературному тексті не тільки пояснює взаємодію з іншими видами мистецтва, але й відтворює та пояснює певний твір

мистецтва. Автори, створюючи свої літературні роботи, беруть за приклад інші види мистецтва. За допомогою цього у них є певна особливість та неповторність. Знову повертаючись до поняття інтермедіальності, зауважимо, що вона є результатом взаємодії різних мистецтв із погляду їх суміжності. Є. Фесенко вважає, що інтермедіальність розширює способи передачі певних значень та сприйняття мистецького твору. Тобто, не тільки проблеми розуміння інтермедіальності і пошук аналогій є проблемними. Також важливим аспектом є те, як це переходить із певної знакової системи в іншу. Загалом, можемо характеризувати інтермедіальність як особливу форму поєднання культур. Крім того, вона передбачає вивчення різних видів мистецтва, їх функціонування, відтворення, та літературну комунікацію.

Отже, ми вже знаємо, що таке екфразис, але потрібно ознайомитися з іншими його особливостями та тим, як він функціонує у літературному тексті. Екфрастичний опис за допомогою словесності розкриває читачеві певний візуальний об'єкт. Наприклад, у тексті може згадуватися картина відомого художника. Той читач, який раніше уже бачив цю роботу, згадає у своїй пам'яті більш-менш точний образ картини, тоді як інший теж створюватиме у своїх думках образ відповідно.

За допомогою екфразису в літературному тексті може з'являтися алюзія, якщо читач її розшифрує, то знайде культурне походження, впізнає асоціації й усвідомить зв'язок. Екфрастичне порівняння засноване на подібності і контрастах. Наприклад, коли порівнюють когось із відомою людиною. Отже, явище екфразису багатогранне і його не надто складно знайти у тексті. Проте результат усвідомлення і розшифрування асоціацій залежить від того, які культурні знання має читач та чи він зможе розпізнати їх у тексті.

Екфразис вводить нас у певну гру, дає можливості і надії на словесне представлення візуального, яке стає практично нескінченним. Це відбувається тоді, коли уже немає чіткого поділу між текстом та зображенням. Крім того, за допомогою нього можна описувати зовнішність

героїв. Нерідко у творах може бути більше наративності щодо творів мистецтва, аніж до самих героїв. При цьому екфразис допомагає розкрити важливі психологічні, духовні і моральні стани персонажів, застосовуючи інші види мистецтва. За допомогою екфрастичних описів у літературі спостерігаються не лише алюзії, а й різноманітні метафори. Наприклад, герої та їх стосунки можуть порівнюватися з певними предметами. На відміну від зіткнень словесного та візуального зображення у «змішаних мистецтвах», таких як ілюстровані книги, фільми, вистави та образна поезія, екфрастичне зіткнення у мові є суто образним. Наприклад, образ, простір подій, посилення не можуть буквально потрапити в поле зору.

Пошук першоджерел є об'єктом досліджень сучасників. Не лише цитати, або вище згадане явище алюзії дають змогу дослідникам знайти відповіді на запитання, тому був віднайдений термін «екфразис». Безперечно, література взаємодіє з іншими видами мистецтва, проте потрібно знати, що це забезпечує. Для того, щоб зрозуміти природу певних речей і віднайти більш детальну інформацію про об'єкт мистецтва, про який йдеться у тексті, автори використовують екфразис.

Інколи може здаватися, що екфразис чинить розрив у лінійності сюжету, проте він впливає на словесну структуру твору. Читач за допомогою нього зможе глибше усвідомити особливості тексту. Було б важко пояснити існування піктографічного письма, якби малюнки не виконували б функцію вираження складних словесних виразів.

З точки зору вираження емоцій у читача чи глядача немає суттєвої різниці між текстами і зображеннями. Мова і зображення можуть взаємозамінно виступати, тому що розповідь, експозиція, експресивні дії не є властивими тому чи іншому засобу. Наприклад, таблиця зі знаком заборони про щось може так само доступно пояснювати щось, як і за допомогою висловлювання.

Що ми ще можемо сказати про екфразис? Це прикраса для епічних творів, своєрідний орнамент. Його потрібно використовувати з обережністю,

щоб все ж таки була гармонія між простором, оповіддю і піднесеністю. На думку Мітчелла, екфразис є ключем до різниці між звичайною та літературною мовою, однією з форм для розрізнення літературної інституції. Він має тенденцію навіть у класичних формах розплутувати звичайне зшивання тексту зображення і викривати соціальну структуру [6; 5].

За допомогою екфразису у тексті краще запам'ятовуються певні фрагменти мистецтв, крім того він виконує пізнавальну функцію. Завдяки цьому ми можемо досконаліше аналізувати та осмислювати деталі та особливості, з якими нас хоче ознайомити автор. Літературний живопис і образотворче мистецтво конкурують між собою, тому що, висвітлюючи спільну мету зображення реальності, кожен із них воліє бути ближчим до істини. Тобто, художник, скульптор чи письменник, захоплюючись своїми роботами, відчують себе творцем. Кожний автор по-своєму відображує архітектуру, живопис, та інші види мистецтва.

Літературна картина може бути більш візуальною і пізнавальною, ніж може здаватися на перший погляд. Наприклад, ще за часів античності з визначенням поезії порівнювали образотворче мистецтво. Проте, до цих аналогій підходили з різних сторін. Інколи, порівнюючи твори, поети і художники мали відчуття взаємного впливу, однією із причин якого міг бути спільний період творчості. Ми можемо розглядати екфразис як спосіб осмислення реальності, досягнення правдивості за допомогою слів, які здатні передавати певний образ.

Хибною видається думка про те, що людина, яка використовує екфразис, просто описує щось, але завдяки цьому читач виконує когнітивне дослідження того, що зображено [9]. Цікавою особливістю є те, що літературний екфразис залежить від його ефекту на аудиторію і її участь. Читачі для того, щоб повноцінно зрозуміти задум автора, повинні синтезувати, порівнювати й аналізувати інформацію. Екфразис може функціонувати як корисний інструмент для аналізу багатьох питань між словами та образами.

Характерною ознакою екфразису є вербальна трансформація візуальної образності. Екфрастичний опис відтворює реальні зображення, у процесі яких є спрямування до точнішого та детальнішого відтворення. Крім того, породжуючи нові образи і сенси, він створює додаткове значення. Більшість науковців у своїх викладах теорії вважають, що екфразис подає розкриття певного об'єкта, інтерпретує і розтлумачує візуальний об'єкт. Крім того, роз'яснення можуть поєднувати різну інформацію, залежно від того, які призначення, роль і функція екфразису в тексті [15].

Висновки до першого розділу

Отже, екфразис бере свої витоки ще з Античності, тоді він мав значення типу опису, заснованого на словесному відтворенні певного артефакту. Сьогодні екфразис набуває особливої популярності у історичному та літературному аспектах. Він є і жанром, і формою оповіді, має вагомим значення у творенні літературних текстів. На певному етапі екфразисти змінили традиційне уявлення про відтворення візуального тексту до його словесного представлення. Розширився діапазон екфрастичних об'єктів і стали писати не лише вірші про картини. Візуальне вираження передається не виключно творами мистецтва, а й іншими засобами й артефактами. Крім того, сучасні науковці вбачають певний зв'язок екфразису з інтермедіальністю, тому що вони діалогічно пов'язані. За допомогою екфразису у тексті можуть з'являтися алюзії, порівняння, метафори, асоціації тощо. Також завдяки йому читачі глибше усвідомлюють задум автора, виконують когнітивне дослідження.

РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА УРБАНІСТИЧНОГО ЕКФРАЗИСУ У РОМАНІ ЛЮКО ДАШВАР «РАЙ.ЦЕНТР»

2.1. Типологія урбаністичного екфразису у романі Люко Дашвар «РАЙ.центр»

Як ми вже знаємо з попереднього розділу, екфразис у літературі дає змогу уявити певний об'єкт мистецтва, а урбаністичний екфразис зосереджується на містозображенні. За його допомогою читачі мають змогу не тільки думками відвідати певні об'єкти, а й краще зрозуміти хронотопічні особливості твору. Нерідко автори можуть вказувати нереальні об'єкти, а це є чудовою умовою для гри уяви.

Люко Дашвар (справжнє ім'я Ірина Іванівна Чернова) – сучасна українська письменниця, родом із Херсону. Книги літераторки мають неабияку популярність та стають бестселерами. Її роман «РАЙ.центр» викликає зацікавлення завдяки свої багатій образній мові. Крім того, він став дипломантом конкурсу «Коронація слова 2009» у категорії «Вибір видавців» [14].

У романі «РАЙ.центр» явище екфразису використано у мальовничих, промовистих проявах урбаністичної реальності. Вагомим значенням для мистецтва урбанізму вважається поєднання опису різних споруд, зокрема, вулиць, будинків, площ, скверів, парків тощо. За його допомогою можливий комплексний опис такого просторового середовища, як місто. На специфіку художнього зображення міста впливають як і митці, так і містяни, створюючи разом певні норми і закони. Ми повинні розуміти, що урбанізм напряму залежить від соціуму. Залежно від того, як оформленні певні деталі, будівлі й інші засоби формування простору, ми розуміємо, які настрої керували людьми та чому були впроваджені певні норми. Крім того, екфразис перериває лінійне розгортання подій. Він дає читачеві змогу краще осмислити опис, завдяки чому він зможе усвідомити специфіку розгортання сюжету та розкрити особливості тексту [17-18].

Головним об'єктом для вираження урбаністичної реальності у творі Люко Дашвар є Київ. Письменниця тривалий час проживала у столиці, тому зуміла вдало передати ритм та особливості міста. За допомогою екфразистичного опису авторка візуально розкриває столицю. Відвідувачі та жителі можуть відтворити більш-менш точний образ Києва, а ті, хто ще тут не бував, реалізують образ у власній уяві.

Тим не менше, присутня у романі не лише візуалізація Києва, а і його вплив на життя людей. Для кращого розуміння варто розглянути символіку назви роману. Заголовок – це перше, з чим нас знайомить автор, натякає, про що йдеться у тексті. Відповідно це викликає в читача запитання: «А чому саме така назва?». Звертаймо увагу на те, що заголовок «РАЙ.центр» є подвійним. Для когось Київ є центром раю, а для інших це лише місце марних надій і перспектив. Кожен персонаж по-своєму сприйняв його, тому має власні судження. Опис архітектури, пейзажу чи іншого простору відповідно до різних ситуацій розтлумачує читачам, яким «раєм» є столиця. Отож, назва містить у собі викривальні аспекти. На перший погляд, місто показано просякнутим історією і силою, але водночас Люко Дашвар акцентує, що Київ є осередком духовної деградації. Наприклад, всездозволеність багатіїв, корупція, викривлення моральних цінностей соціуму та ін. відображають сучасні проблеми столиці. З іншого боку, «РАЙ.центр» вказує на невелике містечко, де люди змушені виборювати право на такі необхідні речі, як електроенергія для лікарні. При цьому у романі населення райцентру зберегло більше моральних цінностей, аніж Київ. Звичайно, у повсякденному житті ми розуміємо, що бувають різні типи людей і світоглядів незалежно від того, де вони перебувають, тому не потрібно розмежувати особистості виключно за місцем їх проживання. У «РАЙ.центрі» показана тенденція, що більшість людей прагне розвиватися фінансово, присутня певна гонитва за статками. Інколи бажання заробити грошей більше, ніж те, щоб зберегти совість чистою. Пояснюючи заголовок роману як невелике містечко, райцентр у певній мірі символізує той

справжній рай, жителі якого прагнуть не виключно фінансової вигоди, а справедливості. Цікавим є те, як порівнює письменниця природу Києва та його жителів: *«сама серед людей – нема спасіння... сама серед природи – вічний рай»* [7]. Отже, назва роману символізує дві реалії, які, в свою чергу, за допомогою метафоричних понять описують суспільні негаразди.

Яким чином авторка реалізує урбаністичний екфразис у «РАЙ.цетрі»? Одним із основних засобів є відтворення міського пейзажу: будівлі, мости, вулиці, майданчики, фасади будинків та інші елементи архітектури. У творі ці елементи письменниця подала реалістично. Насамперед, потрібно зазначити, що Люко Дашвар згадала у романі велику кількість культурних пам'яток Києва, наприклад: Фролівський монастир (його старовинні маківки), Андріївська, Покровська, Христо-Воздвиженська церкви, Києво-Могилянська академія тощо. Згадується опис пам'ятника Сковороді: *«готи чорні, як круки, які сіяли смуток навколо філософа»* [7]. Отож, звідси ми розуміємо, що одним із проявів екфразису є словесна репрезентація такого виду мистецтва, як скульптура. Також варто зазначити, що одним із проявів урбаністичного екфразису у романі є опис природи та рекреаційні зони. Люко Дашвар майстерно візуалізувала зелені зони, парки, сквери та ін.

2.2. Особливості візуалізації Києва

Люко Дашвар розпочинає свій роман із екфрастичного опису Києва, за допомогою якого простір стає художнім. Авторка зображає Дніпро, Поділ, Пішохідний міст, Труханів острів та інші об'єкти. З огляду на текст, ми можемо зрозуміти, що ці місця є одними з найпопулярніших як серед жителів, так і туристів. Наприклад, на Пішохідному мосту завжди гамірно та яскраво освітлюється. Опис Труханового острова у темну пору доби вказує на певне його відокремлення від інших місць та своєрідну таємничість, а вдень це місце наповнене шумом відпочивальників [7].

Екфрастичний опис вводить нас у певну гру слів, завдяки якій ми можемо візуально уявити різні частини Києва. Оскільки урбаністична

література ознайомлює читачів із життям великого міста, то у ній може використовуватися екфразистичний опис природних об'єктів, які там знаходяться. Особливого значення в романі «РАЙ.центр» набуває Дніпро. Річка у творі символізує силу природи, свободу, спокій, а інколи може стати й *«пекельною безоднею»* [7]. Тобто ця водойма є не тільки місцем сили, а й може забрати її в будь-який момент. Крім того, у тексті простежується актуальна проблема довкілля, а саме: занедбаність і байдужість людей до природи, яка проявляється у викинутому смітті та забрудненості міста. Екологічна катастрофа – одна із найбільших проблем ХХІ ст., яка потребує негайного вирішення. Дніпро є одним із найпопулярніших місць Києва, там постійний потік туристів і місцевих жителів. Люди гуляють набережною, а з неї вигляд на все місто – на *«мільйони вогнів»*. Зображено у романі вечірки на пароплавах: *«світиться усе, музика гримить, з пароплавчиків п'яний сміх та регіт»* [7]. Загалом нічний Київ зачаровує відвідувачів не тільки гарним освітленням, а і зоряними ночами. Отже, неодноразове використання екфразису щодо опису Дніпра передає емоції як містян, так і туристів, які відвідують цей природний об'єкт Києва. Цей простір набуває особливого значення у творі.

Значну роль урбаністичного екфразису у творі виконує бережливість до об'єктів історичної архітектури, це нагадує нам про актуальні проблеми у цій сфері міста. Доволі часто визначні пам'ятки поєднуються з новобудовами у певній рівновазі і не спричиняють проблем для поціновувачів історичної архітектури, але трапляється й чимало неузгоджень. Наприклад, Люко Дашвар згадує у романі історичний район – Поділ, і водночас актуалізує недолік, який присутній у Києві. На жаль, не завжди культурну спадщину реставрують. Яскраво це описує такий фрагмент із роману: *«Облуплені стіни, дерев'яні веранди, персональні сходи драбини ... сарайчики з поламаними дверима»* [7]. Тут ми простежуємо, що зовнішній фасад історичних будівель на перший погляд видається доглянутим, але з внутрішньої частини може потребувати негайного ремонту та реставрації. Отже, Люко Дашвар вказує на

проблему догляду за історичною спадщиною Києва, це питання потребує розгляду.

Туристи та жителі Києва знають, що його серцем є старовинний центр. Для того, щоб жити там чи у інших елітних районах, потрібно мати неабияку фінансову спроможність. У «РАЙ.центрі» авторка вказує реалістичну ситуацію, коли люди здають в оренду власні квартири у центрі і переїжджають жити у менш популярні райони задля грошової вигоди. Вкотре можна переконатися, що урбаністичний екфразис пов'язаний не тільки із містобудуванням, а й із долею самих жителів. *«Щільне нагромадження сірих будинків-сталагмітів десь на Оболоні чи Дарниці»*, – тут йдеться про багатоповерхівки [7]. Не всі люди можуть звикнути до цього будівельного нагромадження. Кияни ностальгують за тим центром, де поміж будинків було видно куполи церков. Проблемним є гармонійне поєднання історичних пам'яток із сучасними новобудовами.

За допомогою екфразису у своєму романі Люко Дашвар передає нам реалії суспільства. Наприклад, письменниця піднімає тему Грецького Свято-Катеринського Синайського монастиря: *«живі стіни погано служать мертвим ділам»*. Тобто, є натяк на те, що монахи зараз не виконують своїх обов'язків перед Господом, а шукають грошову вигоду і багатства. Є у творі згадка про Києво-Печерську лавру. *«А хрест не височить над усім мирським! З усіх боків халупами безбожними обкладений»*, – здавалося б лавра має бути «центром раю» [7]. Попри це, ми бачимо, що люди у цих «безбожних халупах» не ведуть того праведного життя, яке сповідує церква.

Присутня у романі візуалізація Контрактової площі. Це місце асоціюється як центр неформального Києва, відтворюється його атмосфера: звук гітари, сміх молоді, продаж повітряних кульок, помаранчеві криштаїни тощо [7]. Києво-Могилянська академія відіграє першу скрипку в архітектурі Контрактової площі. Гостинний двір знаходиться навпроти цього навчального закладу. Авторка згадує його так: *«сивіє Гостинний двір без торгового галасу»* [7]. Названі й місця поблизу Контрактової площі: «Кофе

хаус» на Сагайдачного стало місцем, де Люба з Максом грали в шахи. Є фрагмент, який описує старовинний фонтан Самсона : *«Не біля торговельного центру, біля справжнього – облупленого біблейського, що знущався з міні-лева і тому не скидався не героя»* [7]. Знову ж таки, тут вказано, що культурні пам'ятки не реставрують. На щастя, у 2020 році скульптурі Самсона дали нове життя й відремонтували фонтан.

Люко Дашвар візуалізує Київ численними згадками про різноманітні його частини. Наприклад: Печерський район, бульвар Лесі Українки, вулиця Старонаводницька, метрополітен. Як ми вже знаємо, письменниця словесно демонструє не лише архітектуру міста. Наприклад, у згадці про Співоче поле авторка за допомогою деталей описує природу, яка оточує це місце. Неодноразово продемонстровано в романі Дніпро та його береги : *«здавалося, дерева зумисне збилися біля води»,* або ж *«чистий берег блищав білим на сонці піском»* [7].

Присутня у творі й тема Києва як міста торгівлі. Зважаючи на стрімкий розвиток маркетингу, люди дедалі частіше купують речі онлайн, або ж у торговельних центрах, супермаркетах і т. д. Попит людей на похід до ринку зменшується з кожним роком, тому такі місця стають скоріш історичними. Наприклад, у романі згадується один із найстаріший київських базарів – Житній ринок. Письменниця вказує на жвавність і поспішливість, яка була завжди присутня у цих місцях. Селяни чи інші приміські жителі приїздили до Києва для того, щоб щось продати та заробити грошей. Проте у сучасному житті ми бачимо тенденцію, що такі місця, як ринок, стають все менш популярними.

2.3. Екфрастична поетика персонажів твору

Ознайомившись із творчістю Люко Дашвар, можна побачити її майстерність щодо опису персонажів. Деталі надають читачеві можливість ознайомитися із настроєм героїв, проаналізувати їх вчинки і психологічні стани. Письменниця у романі «РАЙ.центр» вказує на те, що велике місто

може змінювати людей: їхній стиль життя та оточення. У творі представлено персонажів із різних верст, вони мають як сильні, так і слабкі сторони. Ці люди не ідеальні, тому в уявленні читачів виглядають реалістично.

Одним із засобів розкриття персонажів є опис художнього простору. Наприклад, одним із основних локусів, який характеризує головних персонажів: Любу, Гоцика і Макара – є квартира, в якій вони жили. Всього лише двадцять сім квадратних метрів стали для героїв так званим «космосом». Це невелике житло вмістило три різні «космоси», які змогли віднайти між собою компроміс, а згодом подружитися. Крім того, варто звернути увагу на екфрастичний опис квартири. Примітним є розміщений Любою на стіні постер із досить відомою постаттю ЧеҐевари. Можливо, цей портрет вічного революціонера символізував хоробрість та нагадував Любі про боротьбу за власні ідеали. Ще на початку твору головна героїня вказала, що для неї є важливим змінити світ, покращити життя, але при цьому «не зрадити себе». Як ми вже знаємо, у творі згадується Житній ринок. Побачивши незаконні продажі й очевидну потребу селян хоч якогось заробітку, Люба зробила висновок, що точно не хоче жити так, як ці люди. Тоді для неї Київ був все ще «раєм», тому її думки були про успішне майбутнє.

Люба – головна героїня, яка навчається у Києво-Могилянській академії. Яскраво пояснює її стани й настрої не лише квартира на Межигірській, а й дніпровські схили біля лаври: *«Люба лежить на траві і дивиться на небо. Золоте волосся на зеленому трав'яному тлі – гармонія»* [7]. Тут ми спостерігаємо, що вона все ще сповнена надій і планів, відпочиває поблизу ріки. Люко Дашвар порівнює зовнішність студентки з дівчиною бронзового віку. Поки дівчина не пізнала Київ з усіх сторін, то він ще залишався для неї «раєм».

Образ Івана Степановича Гуська письменниця представила зі згадкою про Володимирівську гірку: *«Круглий, як гарбуз дядько... прим'яв задом травицю під Володимирівською гіркою біля трамвайних рейок поряд із*

пішохідним мостом» [7]. У цьому фрагменті порівняння і те, як рухався герой, вказують, що швидше за все він нетутешній, можливо з провінції. Згодом ми дізнаємося, що це колишній лікар, який приїздив до Києва, щоб вирішити проблему електропостачання у лікарні райцентру.

Люко Дашвар познайомила читачів із міфологізованими персонажами, а саме, з Дорошенковими козаками-сердюками. Куми Микишка та Свиря вважали, що попали у Божий рай, але чимало моментів переконало їх, що це не так. Наприклад, опис продавців азійської зовнішності у «райському» Києві явно не викликав у них довіри, вони назвали їх «клятими бусурманами». Слово бусурман застаріле і означає те, що людина сповідує іншу віру (власне козаки сповідували православ'я), або використовувалося як лайка. Отож, ми можемо зрозуміти, що козаки сприйняли цих іноземців як ворогів, оскільки Свиря і Микишка були воїнами найманих піхотних полків, створених Петром Дорошенком. У романі вони нагадують нам про історичне минуле і звичаї доби Козаччини. Згадка про людей із XVII ст. дає змогу читачам порівняти минуле із сучасністю. Наприклад, коли Микишка і Свиря зустріли жебрачку, вона описала Київ ось так: *«Який там рай... Грішна земля... Київ»* [7]. Отож, тут вкотре згадується про столицю метафорично, мова йде про духовну деградацію столиці [22-25].

Куми побачили Київ з іншого, сучасного погляду, наприклад, дніпровські кручі були їм знайомі, а ось потік машин на шосе – загадка. Цікавим є те, яке порівняння використано для автомобілів: *«Дивні, швидкі, як козацькі ядра, незрозумілі пристрої з палючими свічками-очами таки відігнали кумів до кущів»* [6; 7]. У цьому фрагменті ми бачимо, як авторка описує простір, у якому знаходяться сердюки, пригадавши речі із їхнього козацького минулого. Крім того, згадано Дніпро у фрагменті, де вказувалося про місце смерті Микишки та Свирі: *«у Дніпрі біля Києва подільські кожум'яки, що мили шкіри на березі ріки, знайшли тіла двох невідомих козаків»* [7]. Персонажі прокинулася через століття й побували в сучасному світі. Влучно розтлумачує поетику настрою сердюків простір, який їх оточує:

«На дніпровському схилі – тиша нестійка, птахи насторожені і куми, мов брили кам'яні» [7]. Іншим прикладом візуалізації цього мистецтва є пам'ятник Леоніду Глібову біля парку Слави. Цікавим є те, як Сердюки реагують на цей об'єкт. Для доби Козаччини добути матеріали для зброї було не легко. Тому вони бідкались, що на цей пам'ятник люди змарнували багато сировини.

Також у творі авторка словесно візуалізувала Андріївський узвіз та місця, поблизу нього: Андріївська церква, дім Листовничого, сувенірний ринок тощо. Бруківка з цієї вулиці має характерну символіку, яка простежується в сюжеті. Головні персонажі Люба, Гоцик і Макар вирішили, що вони вирівняють цю дорогу, коли стануть заможними. Тобто одним із бажань студентів було розбагатіти, але при цьому не втрати моральних чеснот. Як виявилось, це завдання не з простих, тому що у сучасному суспільстві важко бути багатим і шанованим одночасно [7].

Екфразис у тексті може не лише словесно реалізувати певний вид мистецтва, а й пояснити, як проявляються настрої і психологічні стани персонажів. Опис простору, який оточує головну героїню Любу, дає підстави для того, щоб зрозуміти, які думки у дівчини. Наприклад, студентка гуляла Подолом уночі, вона хотіла усамітнитися. Люба ходила до самого ранку, її емоційний стан був явно не радісний. Тобто, ця нічна прогулянка, Дніпро, набережна стали для дівчини певним прихистком від людей, втечею від реальності. Вона хотіла розібратися зі своїми думками, тому що у неї був внутрішній конфлікт. У висновку, Дніпро стало для Люби місцем нескінченності: *«Вранішній серпанок над Дніпром утопив промислові пейзажі на берегах»* [7]. У романі вказано, що Микишка і Свирия врятували дівчину, коли та випадково впала у воду. Насправді козаки врятували лише її душу, а тіло залишилося в темних водах. Люба плавала на катері, туман створював картину безкінечності, яка підтверджувала, що душа дівчини блукає по ріці. Коли туман спав, вона побачила мости Патона і Пішохідний, метро.

Максим Сердюк – хлопець Люби, їздив на «Мазереті» та мав багатих батьків. На навчанні у Лондоні він сумував за домом, розказував своїм друзям, що у Києві відпочиває душа кожного, хто туди приїжджає. Проте коли у героя трапилися негаразди, то він зрозумів, що не все так ідеально в цих омріяних урбаністичних центрах. Це чудово описує фраза із роману: *«люди мчать, але недвижимі»*. Часто великі міста не залишають часу на почуття людей, а лише на безперервний рух, який може змінити їх моральні цінності [7].

Висновки до другого розділу

Отже, урбаністичний екфразис у творі Люко Дашвар відтворює реальне зображення Києва, породжуючи нові сенси і образи, створює додаткові асоціації та значення. У «РАЙ.центрі» авторка реалізує урбаністичний екфразис за допомогою міського пейзажу, опису природи. Крім того, у романі показана не лише естетика Києва, а його вплив на містян. Викривальні аспекти містить назва, яка вказує на те, що Київ не лише місто можливостей, а й центр духовної деградації. Важливого значення набуває опис часопростору в якому перебувають персонажі.

ВИСНОВКИ

Явище екфразису походить з античності, мало значення типу опису, заснованого на словесній візуалізації певних артефактів, застосовувалося у поезії. Сучасні науковці пояснюють цей термін як словесне вираження візуальної образності, яке передається творами мистецтва й іншими засобами, чи артефактами. Наразі літератори використовують його у всіх літературних жанрах. Екфразис розширює діапазон твору, перериває лінійність подій та є джерелом естетики творення літературного тексту. За допомогою екфрастичного опису ми можемо краще проаналізувати твір і осмислити порогові художні явища. У літературному тексті за допомогою екфразису автор представляє нам певні візуальні об'єкти. У читачів може виникати алюзія і асоціації з іншими видами мистецтв, завдяки яким вони можуть розпізнати їх культурне походження. Важливим є те, що за допомогою екфразису ми можемо краще зрозуміти психологію персонажів.

Типологія урбаністичного екфразису зосереджена на містозображенні. У творі «РАЙ.центр» Люко Дашвар візуалізує міський пейзаж: будівлі, вулиці, мости, фасади, культурні пам'ятки, транспорт тощо. Крім того, авторка зображує природні об'єкти, наприклад: Дніпро і його набережна, парки та інші зелені зони. Назва роману містить викривальні аспекти, пояснює вплив міста на життя людей. Київ показано не лише як місто благ та перспектив, а і як уособлення духовної деградації суспільства. Авторка відтворює сучасні проблеми столиці: корупція, занедбаність деяких будівель, забруднення довкілля, конфлікт між різними верствами населення тощо. Крім того, Люко Дашвар познайомила читачів із міфологізованими персонажами – козаками-сердюками. За допомогою них авторка продемонструвала як змінилася столиця і її жителі протягом століть.

Особливого значення у романі набуває екфрастична поетика персонажів, яка розшифровує їх настрої, переживання, плани. Читачі дізнаються більше про героїв, коли є опис простору у якому вони

перебувають. У творі «РАЙ.центр» екфразис зображує пейзажі столиці, трансліює сучасні проблеми Києва, та допомагає нам розкрити психологічні аспекти персонажів твору.

Отже, за допомогою екфразису простір у творі стає художнім. Люко Дашвар не лише словесно зображує Київ, а й дає читачам можливість осмислити сучасність, яка демонструє атмосферу і проблеми великого міста. Урбаністичний екфразис у творі відтворив реальне зображення Києва та його вплив на жителів.

RESUME

The phenomenon of ekphrasis originates from antiquity and was used in poetry as a type of description based on the verbal visualization of certain artifacts. Modern scientists explain this term as a verbal expression of visual imagery, which is conveyed by works of art and other means, or artifacts. Currently, writers perform it in all literary genres. Ekphrasis expands a part of the work, interrupts the linearity of events and is a source of aesthetics for the creation of a literary text. With the help of an ekphrastic description, we can better analyze the work and understand the threshold artistic phenomena. In a literary text, with the help of ekphrasis, the author presents us with certain visual objects. Readers may develop allusions and associations with other art forms that allow them to recognize their cultural origins. What is important is that with the help of ekphrasis we can better understand the psychology of the characters.

The typology of urban ekphrasis is focused on the cityscape. In the work "RAI.center" Lyuko Dashvar visualizes the urban landscape: buildings, streets, bridges, facades, cultural attractions, transport, etc. In addition, the author depicts natural objects, for example: the Dnipro and its embankment, parks and other green areas. The title of the novel contains revelatory aspects, explains the influence of the city on people's lives. Kyiv is shown not only as a city of prosperity and prospects, but also as a personification of the spiritual degradation of society. The author brings up the modern problems of the capital: corruption, neglect of some buildings, environmental pollution, conflict between different strata of the population, etc. In addition, Lyuko Dashvar introduced the readers to mythological characters cossacks-serdyuks. With their help, the author showed how the capital and its inhabitants changed over the centuries.

The ekphrastic poetics of the characters, which deciphers their mood, experiences, and plans, acquires special importance in the novel. Readers learn more about the characters when there is a description of the space in which they are. In the work "RAY.center" ekphrasis depicts the landscapes of the capital,

broadcasts the current problems of Kyiv, and also reveals to us the psychological aspects of the characters of the work.

In conclusion, with the help of ekphrasis, the space in the work becomes artistic. Lyuko Dashvar not only verbally depicts Kyiv, but also gives readers the opportunity to think about modernity, which demonstrates the atmosphere and problems of the big city. The urbanist ekphrasis in the work recreated the real image of Kyiv and its influence on the inhabitants.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бовсунівська Т. Екфразис. Вербальні образи мистецтва: монографія; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. - Київ, 2013. - 237 с.
2. Бовсунівська Т.В. Екфразис & інтермедіальність // Літературознавчі студії. – Випуск 39. – Ч. 1. – КНУ ім. Т. Шевченка, ВПЦ —Київський університет»: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. - С. 109-115.
3. Бовсунівська Т. Роль екфразису в сучасному літературному процесі / Т. Бовсунівська // Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки. - 2014. - № 4. - С. 72-76.
4. Бодасюк О. «Те місто було із роси і битих скелець». Урбаністична література [Електронний ресурс] / О. Бодасюк. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://artmess.com.ua/literature/te-misto-bulo-iz-rosey-i-bytykh-skelets-urbanistychna-literatura/>.
5. Генералюк Л. Виклики екфразису Література і виклики екфразису [Електронний ресурс] / Л. Генералюк. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://ukrlit.net/info/media/7.html>.
6. Глуценко Г. Б. Сюжетотворча функція екфразису в романах Алі Сміт. - С. 55-59. Глущук-Олея Г. І. Заперечні префікси в іспанській мові. - С. 60-63.
7. Дашвар Л. РАЙ.центр. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2022. - 304 с.
8. Кискін О.М. Урбаністичний хронотоп в постмодерністському романі : Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.06. — К., 2006. — 20 с. — укр.
9. Кобзей Н. В. Екфразис у творчості Володимира Винниченка. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. Одеса : Гельветика, 2020. Вип. 45. Том 1. С. 34–38.
10. Ковалів Ю. Літературознавча енциклопедія (Енциклопедія ерудита): У двох томах. Т. 1 /К: ВЦ «Академія», 2007. — 608 с..
11. Коцарев О. Рай.Центр - інструкція для боротьби з Києвом. Коротко і майже зі смаком [Електронний ресурс] / Олег КОЦАРЕВ. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: https://texty.org.ua/articles/11420/RajCentr_instrukcija_dla_borotby_z_Kyjevom-11420/.
12. Лавринович Л.Б. Міський текст у сучасній літературі. Актуальні проблеми слов'янської філології. 2010. Вип. XXII. Ч. I. С. 310–320.
13. Лавринович Л.Б. Урбаністичний час в українській прозі межі тисячоліть: минуле vs сучасність Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст. — 2010. — Вип. XXIII, ч. 1. — С. 310-320

14. Люко Дашвар [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%8E%D0%BA%D0%BE_%D0%94%D0%B0%D1%88%D0%B2%D0%B0%D1%80.
15. Мочернюк Н. Д. Проблеми художнього простору в екфразистичних описах / Н. Д. Мочернюк // Іноземна філологія. - 2014. - Вип. 126(1). - С. 291-296.
16. Нагачевська О. О. Функції екфразису в романі Генрі Джеймса "Жіночий портрет" / О. О. Нагачевська // Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. - 2015. - Вип. 31. - С. 169-178.
17. Урбанізм [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC>.
18. Фесенко Є. Екфразис: специфіка визначення та особливості функціонування / Є. В. Фесенко // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Філологічні науки. - 2013. - Вип. 4.12. - С. 227–229.
19. Фесенко Є. Інтермедіальні аспекти в літературі [Електронний ресурс] / Євгенія Фесенко. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://nimfilmdpu.mozello.com/vseukraska-nternet-konferencija/porvnyjalne-literaturoznavstvo/params/post/1336728/>.
20. Фоменко В. Своєрідність зображення взаємодії людини та урбанізованого соціуму в українській художній прозі / В. Г. Фоменко // Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвузівський збірник наукових статей. – Бердянськ: Вид-во БДПУ, 2010. – Випуск XXIII: Лінгвістика і літературознавство. – С. 192 – 202.
21. Юхимук Я. Ідентифікація музичного екфразису у прозу другої половини ХХ - початку ХХІ ст. Література і виклики екфразису [Електронний ресурс] / Я. Юхимук. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://ukrlit.net/info/media/10.html>.
22. Al-joulani N. Ekphrasis Revisited: The Mental Underpinnings of Literary Pictorialism [Електронний ресурс] / Nayef Al-joulani. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/50934150_Ekphrasis_Revisited_The_Mental_Underpinnings_of_Literary_Pictorialism.
23. Mitchell W. J. T. Ekphrasis and the Other/ W. J. T. Mitchell, // Picture Theory: Essays on Verbal and Visual Representation. - Chicago : Univ. of Chicago Press, 1995. - 154 p.
24. Rippl G. Ekphrasis [Електронний ресурс] / Rippl. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://oxfordre.com/literature/display/10.1093/acrefore/9780190201098.001.0001/acrefore-9780190201098-e-1057>.

25. Rusieshvili M. Ekphrasis and its multifaceted nature: Ways of its usage in literature and cinematography [Электронный ресурс] / М. Rusieshvili, R. Dolidze. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/285603787_Ekphrasis_and_its_multifaceted_nature_Ways_of_its_usage_in_literature_and_cinematography.